

Hvor blev ERIK JEGOD begravet?

Af P. J. Riis

Da jeg i 1958 begyndte at lede efter spor af Grækerne på Nordfønikiens kyst, gik det mig som så mange andre udgravere, og jeg måtte i den første kampagne sande min italienske kollega Pietro Romanelli's ord: »Che si trova, non si cerca; che si cerca, non si trova«. På Tall Sūkās måtte vi længe arbejde i lag fra Korsfarernes og Byzantinernes tid, og ved topografiske studier i omegnen stødte vi mere på middelalderlevn end antike. Den i min barndom af Ingemann og Walter Scott vakte interesse for riddertiden hjalp mig dog fra fortvivelse, og jeg fængsledes efterhånden af de problemer, fundene rejste. På Tall Sūkās fandt vi bl.a. en keramik, der på én gang mindede om jydepotter og nordisk middelalderkeramik. Vi troede først, at den skyldtes Korsfarerne; men den viste sig senere at skulle dateres til det 10.-11. århundrede, da store dele af Syrien 967-974 blev generobret af de byzantinske kejsere Nikephoros II Phokas og Johannes I Zimiskes og forblev under Byzanz i næsten 100 år. I denne forbindelse lagde jeg også mærke til, at en anden gammel byhøj 12 km nordligere på overfladen havde byzantinske og andre middelalderlevn, og at den bar navnet Qal^c at ar-Rūs, der næppe skal oversættes som »Russerborgen«, men snarere som »Væringernes fæstning«. Som bekendt var de nordiske Væringer de byzantinske kejseres livgarde og betegnedes på græsk med det samme ord som senere Russerne, nemlig Rhōssoi. Endnu i dag hedder Sverige på finsk Ruotsi.

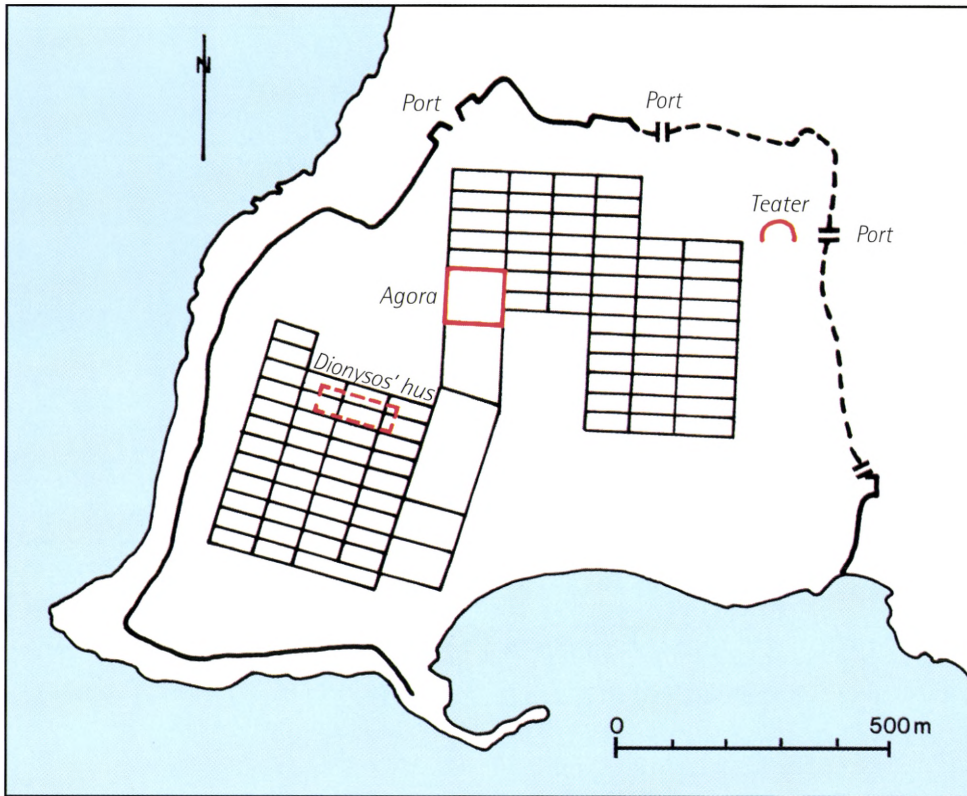

Korsfarertårn på Tall Sūkās. Nationalmuseet.

Et detachment af Væringere var der også på Cypern, da denne ø var byzantinsk, dvs. til 1191. Således kom jeg gradvis til at interessere mig for den danske konge Erik I med tilnavnet Ejegod, der døde på Cypern i 1103, ikke mindst efter at jeg i 1963 havde besøgt Cypern og Jerusalem, hvor hans dronning Bodil blev begravet, og fordi alle vore skiftende ambassadører i Levanten spurgte om Erik Ejegod, i øvrigt til stor ærgrelse for den daværende cypriske rigsantikvar, der mere interesserede sig for mykensk.

I Paul Riant's klassiske værk *Skandinavernes Korstog og Andagtsrejser til Palæstina*, København 1868, står der om Erik I, at han døde i staden Baffa, dvs. Paphos, og at han havde »befalet, at man skulde begrave ham i Stadens Hovedkirke«; i en fodnote fastslår han dog: »Hidtil har man ikke i Kirkerne i Baffa kunnet finde Spor af Eriks Gravsted«. Ingen nyere dansk fremstilling omhandlende Erik Ejegod oplyser noget konkret om graven; men i finnen Arno Fellman's bog *Voyage en Orient du roi Erik Ejegod et sa mort à Paphos*, København 1938, meddeles det, at man på Cypern formoder, at graven må befinde sig i nærheden af katedralen i Paphos, og i arkæologerne F.G. Maier og V. Karageorghis's bog *Paphos*, Nicosia 1984, står der ligefrem, at kongen var begravet i katedralen. Jeg har i den anledning henvendt mig til den bedste kender af det middelalderlige Paphos, den sidste britiske Director of Antiquities på Cypern, byzantinisten A.H.S. Megaw. Han har venligt, i et brev af 15. februar 1993, meddelt mig følgende: »As to the burial place of King Erik the Good, not only has it not been found, there is disagreement where it should be sought. Maier-Karageorghis favour the Limeniótissa, for that was the church destroyed in the earth-quake of 1159. Its cathedral status rests on St. Neophytos's reference to it as the Great Church, but its commercial/military location makes this improbable. Sir George Hill

Kort over det middelalderlige Paphos.
Tidsskriftet Sfinx 1994.

favoured the Chrysopolítissa/Kyriakí area, which is more probable now that a vast many-aisled basilica of the 4th to 7th centuries (certainly the cathedral of that time) has been excavated all round it. But he was wrong to point to »the cathedral near the present church of Chrysopolítissa«, a Gothic ruin built after 1222, probably as the Latin cathedral«. (Hvad angår Erik Ejegods grav, er den ikke alene ikke stedfæstet, der hersker også uenighed om, hvor man skal

søge. Maier-Karageorghis går ind for Limeniótissa, fordi det var den kirke, som blev ødelagt i jordskælvet 1159. Dens status som domkirke stammer fra St. Neophytos' henvisning til den som den store kirke, mens dens beliggenhed gør handelsmæssigt og militært betragtet dette usandsynligt. Sir George Hill gik ind for Chrysopolítissa-Kyriakí-området, hvad der er mere sandsynligt, eftersom der nu er udgravet en enorm mangeskibet basilika fra 4.-7. århundrede (der afgjort har været domkirke i den periode) rundt omkring den. Men han tog fejl, da han udpegede »domkirken nær ved den nuværende kirke Chrysopolítissa«, det er en gotisk ruin bygget efter 1222, sandsynligvis som den latinske domkirke.)

Kortet viser Chrysopolítissa til højre inden for byens østport. Limeniótissa er angivet som en grå firkant på et tilsvarende sted inden for det byzantinske borgområde (phroúrion); forinden t.v. var det begrænset af særlige mure med hjørnetårne, det ombyg-

gede romerske amfiteater og et mindre nordtårn. Denne fæstning kapitulerede til Richard Løvehjerte 1191. Borgen Saránda Kolónes er derimod Korsfareernes fra ca. 1200. De to nævnte kirker var indviet til Panagia, »den højhellige«, altså Jomfru Maria; kirkenavnene er hendes specielle tilnavne. Limenia og Chrysopolis er byer hhv. på Cypern og i Lilleasien. Under Chrysopolítissa-kirken, men over dens oldkristelige forgænger, er der ved de allerse-neste års udgravninger fundet nogle bygningsrester med 11. århundredes malerier, og det er alt, hvad der er tilbage af den ortodokse katedral, der eksisterede i 1103, og ifølge Megaw er der dér »nothing resembling a royal tomb«. Denne lille kirke, der har haft trætag, synes bygget i det 9. eller 10. århundrede efter en korsformet plan, og en i forhal-len fundet grav er en grav for en »stifter«, altså en iværksætter eller velgører, og den til-hører begyndelsen af det 13. århundrede. Den almindelige gravplads uden om kirken er ødelagt af senere byggeri. Limeniótissa-kirkens historie er noget lignende at dømme efter udgravninger i 1960'erne, også her rester af tre kirker på samme sted, den næstældste formentlig bygget i slutningen af det 7. århundrede og ødelagt ved jordskælv 1159; der er ingen grav.

Dette, hvad angår Erik I, negative resultat af Paphos-undersøgelseerne frister til en revision af overleveringen om hans død. Det er næsten som en krimi, hvor et mord er anmeldt, men der er intet lig. Og vi ved egentlig ikke, hvordan han så ud. Det eneste billede, som man har af kongen, er et traditionelt møntportræt efter tysk forbillede. En lidt bedre idé om hans apparition kan man måske få ved betragtning af hans broder Knud IV den Helliges billede på en af søjlerne i Fødselskirken i Bethlehem. Det er antagelig malet på foranledning af enten svogeren grev Robert af Flandern, der deltog i det første korstog og døde 1111, eller snarere hans nevø Karl af Flandern, en af Knud den Helliges sønner, der to gange var i Palæstina som korsfarer og som døde 1127. Foroven ses på begge sider af helgenglorien indskriften Sanctus Canutus rex Danorum. Skjoldet har ikke de tre løver, der først kommer op under Valdemarerne, men et sort kors på guldgrund.

Det ældste sikre notat om Eriks død skyldes islændingen abbed Niels af Thingeyri ca. 1152: »I Kípr er borg er Beffa heitir. Þar er væringjaseta. Þar andaðist Eiríkr Danakonungr Sveinsson bróðir Knúts ens helga« (På Cypern er der en borg, som hedder Beffa. Dér er der en garnison af Væringier. Dér udåndede Erik Danerkonge Svendsen, broder til Knud den Hellige). Beffa er Paphos og væringesædet det phroúrion, jeg netop har omtalt og udpeget

Møntportræt af Erik Ejegod. Nationalmuseet.

på kortet. Naturligvis har Erik boet i denne fæstning bevogtet af den nordiske livgarde for den byzantinske kejser, han lige havde besøgt; men der står intet om begravelsen, kun at kongen døde i Paphos.

Den næste oplysning får vi af en passus i den liturgi, der anvendtes første gang 1170 ved en messe efter Eriks søn Knud Lavards helgenkåring.

»Angrebet af feber forudsagde han for de tilstedeværende den dag for sin bortgang, som det guddommelige forsyn tildelte ham, idet han angav det sted, hvor han ønskede at begraves. Da de indså stedets ugunstige beliggenhed (importunitatem) og forsikrede, at ingen kunne begraves dér, sagde han: »Jorden tilhører Gud, og hvis han kaster mig ud derfra, skal I begrave mig uden for begravellespladsen (cimiterium)«. Kongens tale opfyldtes: den dag han havde forudsagt, døde han; hvor han havde ønsket det, blev han begravet, og hans gravsted blev lavet i fred. Et forunderligt mirakel: hint sted, som tidligere var upassende for enhver død, viste sig, efter at kongen var begravet, tilstrækkelig egnet til en hvilken som helst begravelse«. Der er i denne tekst brugt vendinger fra Davids Salmer 23.1 og 75.3 samt Johannesevangeliet 15.25. Der står imidlertid intet om, hvor kongen døde, eller nøjagtigt hvor han ville begraves, kun at stedet var ugunstigt beliggende, ubequem eller besværligt tilgængeligt (importunus); der er dog tale om en begravellesplads (koimētērion), hvad enten den var over jorden (som kirkegård eller gravkapel) eller under den (som krypt eller katakombe).

I 1194 meddeler Abbed Vilhelm af Æbelholt i sin *Genealogia Regum Danorum* ganske kort, at Erik døde på Cypern, hvor han fik en kongelig begravelse: »apud Cyprum deficit, ubi et regali sepultura sepultus est« (han døde på Cypern, hvor han også fik en kongelig begravelse) (version A; version E har obijt i stedet for deficit, mangler et, og har humatus i stedet for sepultus). Heller ikke her er stedet altså nærmere angivet.

Først Saxo, der afsluttede sit store historieværk *Gesta Danorum* efter 1216, er mere udførlig: »Denne øs natur var forhen i den grad utålsom over for grave, at de legemer, der blev overladt til den om dagen, kastede den op den følgende nat. Da kongen her var blevet ramt af feber og erkendte, at hans sidste time var nær, forlangte han, at hans legeme blev begravet nær Cyperns berømteste by (apud celeberrimam Cypri urbem), idet han forkyndte, at jorden, som udspyede andres støv, roligere ville beholde hans. Efter at have fået opfyldt sit ønske dæmpede han altså ved sit legemes hjælp jordens gamle uvilje og bevirkede, at den, som tidligere gjorde modstand mod menneskelig, ikke blot blev tålsom over for hans grav, men også for andres«.

Hvor blev Erik Ejegod begravet?

Saxos ord er skrevet mindst 80 år efter kongens død, og det er tydeligt, at han har benyttet den liturgiske tekst fra 1170, men dennes ord har han så kommenteret og broderet videre på ved at referere en kyprisk legende om jorden, der om natten udspyede de om dagen begravede. Begravelsesstedet var ifølge ham i, ved eller nær Cyperns berømteste by; præpositionen »apud« er ikke helt entydig. Efter 1191 var Paphos imidlertid ikke længere regeringssæde. Richard Løvehjerte, der erobrede øen, slog sig ned i Lemesós, det nuværende Limassol, og under Lusignan-dynastiet 1192-1489 var Nikosia hovedstaden, selv om Lemesós i det 13. århundrede vedblev at være den vigtigste havn.

De følgende kilder er alle sene. Den sjællandske Krønike fra ca. 1251 (*Vetus Chronica Danorum et precipve Sialandie*) giver en beretning, der er et næsten ordret citat fra Knud Lavardliturgien 1170.

Omkring 1260 hedder det i Knytlingesagaen: »Eiríkr konungr sigldi af Miklagarði [...] en er hann kom í ey þá í Griklandshafi, er Norðmenn kalla Kípr, þa tók hann þar sótt þá, er hann leiddi til bana. Hann andaðiz i borg þeirri, er Basta heitir« (Kong Erik sejlede fra

Staurovoúni set fra vest.
Foto: M.-L. Buhl, maj
1953.

Miklagård (Constantinopel) ... men da han kom til den ø i Grækenlandshavet, som Nordboer kalder Kípr (Cypern), så pådrog han sig dér den sot, som bragte ham til døden. Han udåndede i den borg, som hedder Basta (Paphos)).

Endelig er der Saxokompendiet fra ca. 1340 (*Saxonis Gesta Danorum in Compendium redacta*, XII 6): Der bringes her ikke væsentligt nyt ud over, at ordet sollempnior erstatter Saxos celeberrima om byen, i hvis nærhed eller hvor kongen blev begravet. Sollemnis betyder her antagelig »ærværdig« eller »fornem«.

Allerede Riant var opmærksom på, at den legende, som Saxo refererer, næsten er identisk med en, der af grev Wilbrand af Oldenburg tilskrives den hellige Helena og henlægges til det såkaldte Korsbjerg på Cypern, Mons Crucis, nu Staurovouni, et kegleformet, 689 m højt bjerg, der har været sømærke for alle, der kom til øen fra syd eller sydøst. Wilbrand besøgte Cypern 1211 og fortæller, at han fra Lemesós besteg bjerget og så klostret på dets top, og i dets lille kapel korsrelikvien, der har givet bjerget navn. Han fortsætter således: »Djævelen, der hader alt godt, foruroligede tilflyttere (coloni) og fastboende (habitatores) på denne ø med så stor ondskab, at han om natten udrev deres dødes legemer, som de om dagen havde nedlagt i jorden, og bragte dem til sine yndlinges huse. Derfor kunne de indfødte ikke selv få deres døde begravet. Constantins moder Helena, der dengang regerede dér, fik medlidenhed over deres ulykke og anbragte på det nævnte bjerg det samme kors, som hun havde bragt med sig fra Jerusalem så helt, som det er i dag, og således fordrev hun magtfuldt ikke blot hine ondskabsfulde fjender fra landet, men også fra det underjordiske, der anses for dæmonernes fængsel«.

Møntportræt
af Helena.

Der er ingen tvivl om, at kirken på Korsbjerg og den dertil knyttede legende er ældre end Erik Ejegods tid. Den russiske Abbed Daniel, der mellem 1106 og 1115 var på Cypern, fortæller om bjerget og Helenas fordrivelse af djævlene ved korsets hjælp, og Anna Komnena, der omkring 1140 skrev sin berømte Alexiade, nævner (IX 2) den der-værende, i gamle dage rejste Korsets Kirke i forbindelse med begivenheder omkring 1090, altså flere år før Eriks komme: »τὸν ἐπ'ονόματι τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀνεγερθέντα πάλαι νεόν« (den for længe siden rejste helligdom benævnt efter det hellige kors).

Med Helena er vi på forholdsvis sikker grund. Hun fødtes ca. 257, var først krovært og derefter den romerske kejser Constantius I's samleverske, ca. 280 fødte hun ham sønnen Constantinus, den senere kejser Constantin den Store. I 312 gik hun over til kristendom-

men, 325 fik hun kejserindetitel (Augusta), og efter indvielsen af Constantinopel 330 drog hun ud på en lang pilgrimsrejse, der måske varede til 333 (hun var i hvert fald hjemme 335). Under opholdet i Det Hellige Land byggede hun Elaiōna-Kirken på Oliebjerget ved Jerusalem og Fødselskirken i Bethlehem, der hvor Knud den Hellige er afbildet på en af søjlerne. Under Gravkirken i Jerusalem skal hun ifølge en allerede 395 refereret legende have fundet rester af Christi kors, og det var et stykke deraf, eller ifølge nogle 14. århundredes rejsende den gode røvers kors, som hun bragte til Cypern, og som endnu den dag idag vises som relikvie i Korsbjergets lille klosterkirke. En kyprisk forfatter fra det tidlige 15. århundrede, Leontios Machairas, giver denne legendes detaljer, idet han fortæller, at Helena på sin hjemrejse fra Palæstina landede ved floden Vasilopotamo mellem Limassol og Larnaka, at den gode røvers kors af sig selv mirakuløst kom op på bjerget, og at hun så dér byggede en kirke for Christi kors, hvoraf hun dedicerede et stykke. 1426 invaderedes Cypern imidlertid af tropper udsendt af Ægyptens Mamluksultan [Malik Al-Ašraf Saif-ad-dīn] Barsbay, og ved den lejlighed blev kirken ødelagt og plyndret. En oversættelse af den arabiske beretning derom lyder: »Generalen [...] sendte et troppekorps til Korsbjerget [...] for dér at ødelægge en kirke, som var meget æret hos de kristne, og for dér at røve de rigdomme som den havde. De kom tilbage med et [...] enormt bytte, hvoriblandt et kors af massivt guld«.

Det var altså mellem 330 og 335, at Helena på sin hjemrejse passerede Cypern. Øen var i de år hårdt plaget af tørke, hungersnød og affolkning, hvortil kom et stort jordskælv 332. De antikke kilder fortæller, at chefen for et kamelrytterkorps, en magister camelorum Kalókairos, der var sendt til øen af kejser Constantin, måske for at råde bod på jordskælvets følger, benyttede sig af situationen til at gøre oprør året efter (332/3), men blev besejret af Constantins nevø Dalmatios og korsfæstet. Helenas komme ansås for at standse ulykkerne. Man vil forstå, at jordskælvet og oprøret kan have givet anledning til dannelsen af legenden om jorden, der udspyede ligene, og om djævlens forhindring af ordentlig begravelse. Det er højst sandsynligt, at kirken på Korsbjerget kan være grundlagt så tidligt, da Constantin og hans familie vitterlig har æren for at have rejst en række hovedkirker; efter sin tilbagekomst til Constantinopel byggede Helena således også dér to kirker.

Legenden giver altså særdeles god mening i forbindelse med Helena, men egentlig ikke knyttet til Erik Ejegod. Når den alligevel til dels er sat i relation til den danske konge, må det være, fordi man herhjemme af politiske grunde på denne måde med lån fra Helena-legenden, nemlig dens »mirabile miraculum«, som det hed i liturgien, søgte at gøre ham

egnet til en eventuel helgenkåring; at miraklet var stjålet, ville kun få vide i Danmark, Cypern var så fjern en ø.

Erik I var på sin rejse ledsaget ikke blot af dronning Bodil, der døde uden for Jerusalem, men også af sin søn, den senere konge Erik II Emune og flere andre fornemme danske, der først omkring 1107 kom tilbage til Danmark. Hans broder Knud IV den Helliges svoger var som tidligere nævnt grev Robert af Flandern, der deltog i det første korstog, under hvilket Jerusalem i 1099 var blevet erobret af Korsfarerne og Godfred af Bouillon udråbt til leder af den nye latinske Levantstat. Godfred døde året efter og efterfulgtes af sin broder Balduin I, der regerede til 1118. Det var altså under denne konge af Jerusalem, at Erik I foretog sin store rejse, og han kan næppe have undgået at være blevet orienteret om forholdene i Det Hellige Land, hvortil han søgte. Da han blev syg og indså, at han ikke ville nå sin rejses mål, har han sikkert overvejet, hvordan han kunne afbøde denne ulykke. Vi må prøve at sætte os ind i Eriks tankegang som middelaldermenneske og kristen konge. Godfred af Bouillon blev bisat i selve Den Hellige Gravs Kirke ved foden af det, man troede var Golgatha. Indtil 1808 kunne man her læse hans gravindskrift; men i dag er der på dette sted kun en stenbænk. Franskmanden Deshayes, der af Ludvig XIII sendtes til Palæstina i året 1621, har heldigvis skrevet den af, og Chateaubriand, der så den i 1807, har gengivet afskriften i sin *Itinéraire de Paris à Jérusalem*. Der står:

»Hic jacet inclytus dux Godefridus de Bulion qui totam istam terram acquisivit cultui Christiano, cuius anima regnet cum Christo. Amen.« (Her ligger den berømte hertug Godfred af Bouillon, som erhvervede hele dette land for den kristne kult; hans sjæl være konge med Christus. Amen).

For Erik, der ikke kunne fuldføre sit pilgrimstogt, måtte det næstbedste, da han nu var på Cypern, være at blive gravsat på Korsbjerget, ved foden af det kors, Helena havde bragt fra Jerusalem. Forskellige middelalderlige pilgrimme har med rette sammenlignet dette bjerg med Tabor i Galilæa, hvor man siden oldkirken har lokaliseret Christi transfiguration, altså »forklarelsen på bjerget«, og denne lighed har muligvis forstærket interessen for Korsbjerget. Også i Danmark er det i øvrigt hændt, at betydelige personer er blevet begravet »ved korsets fod«, dvs. foran kirkens korbue med det store krucifiks.

Man vil erindre, at kilderne ikke taler om begravelse i Paphos, hvor Erik døde, og hvor der intet er fundet, som kunne være rest af en kongelig grav. Det siges blot, at han angav, hvor han ville begraves, og at de tilstedeværende hævdede, at dér kunne ingen begraves. Kongen ville åbenbart ikke begraves dér, hvor *de* fandt det naturligt, det vil formodentlig

Hvor blev Erik Ejegod begravet?

sige enten i eller ved Limeniótissakirken, der lå inden for det byzantinske phroúron, hvor han døde, eller i eller ved byens katedral Chrysopolítissa, kun 500 m længere mod øst. Kongen replicerede, at hvis han kastedes ud fra det ønskede sted, kunde man jo begrave ham uden for koimeteriet. Disse og de følgende ord i den liturgiske tekst, der forudsætter kendskab til Korsbjergslegenden, synes derved at tyde på, at Erik netop ønskede at bisættes på dette bjerg. I luftlinie ligger det kun 32 km fra Nikosia, Cyperns hovedstad på den tid, da Saxo lokaliserede graven »apud celeberrimam Cypri urbem«. Saxo har næppe været helt uvidende om de lokale forhold, da der faktisk deltog danske i det tredje korstog, der gjorde tjeneste under Richard Løvehjerte, Cyperns erobrere, som i 1192 solgte øen til den af Muhammedanerne fordrevne konge af Jerusalem, Guy de Lusignan. Det var denne, der gjorde Nikosia til sin residens.

*Klosterkirken
på Staurovoúni.*

At der desværre heller ikke på Korsbjerget er noteret spor af en kongegrav, kan være følgen af den muhammedanske hærgen i 1426 og af det store jordskælv i 1491, der ligeledes ødelagde kirken. Dominikanerpateren Felix Fabri fra Ulm besøgte Korsbjerget 1483 og fortæller, at klostret dér er »längst von Türken und Sarazenen von Grund aus zerstört«, og pfalzgreve Ottheinrich, der var på Cypern i 1521, meddeler, at den nuværende lille kirke kun er »ein Capell, ist etwann ein gross schön Kirch gewesen, ist durch Erdbeben zerstört«. Jeg selv kom til kirken i april 1989, og ud over korsrelikvien, der er skjult bag et sølvrelief i gennembrudt arbejde, så jeg intet, som kunne være ældre end det 15. århundrede. Ødelæggelsen har åbenbart været effektiv. Muhammedanske fanatikere skåner ved sådanne lejligheder ikke de kristne grave. Allerede i 1240 blev Godfred af Bouillon's og Balduin I's kister i Gravkirken tømt og de to kongers jordiske levninger spredt for alle vinde, og gravskriften forsvandt ved den græsk-ortodokse genopbygning af kirken efter dens brand i 1808; heller ikke de ortodokse kristne mente at have særlig grund til at mindes Korsfarerne. Bedre er det næppe gået Erik I.

Desværre var det i den hellige uge, påskeugen, at jeg var på Korsbjerget, så det var ikke muligt at udspørge munkene og få lov til at lede efter sten og andet, der eventuelt kunde stamme fra en kongelig begravelse. En eftersøgning burde i hvert fald omfatte alle klostrets rum og mure samt skrænterne under bygningerne; men som allerede antydet er der heller ikke her nogen garanti for et positivt resultat.

